

الزام و عدم الزام به آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج از نظر آیت الله محسنی (ره)

محمد عیسی فهیمی *

چکیده

یکی از ناگزیری‌های زندگی معاصر، آزمایش‌های طبی است که برای جذب برخی منافع یا دفع و درمان برخی مفاسد طبی لازم است. از آنجا که هر فعل فرد متشرعی جواز شرعی لازم دارد، باید آزمایش‌ها و معاینات طبی نیز از نظر شرع بررسی شود. این عمل به صورت عام و بنفسه از نظر شرع جایز است؛ زیرا انجام این نوع بررسی‌ها از اصولی‌ترین اقدامات برای تشخیص و درمان بیماری‌های گوناگون است. برخی معاینات و آزمایش‌های طبی به دلیل این‌که مصالح فردی - اجتماعی در انجام آن‌ها وجود دارد، از اهمیت بیشتری برخوردار است که یکی از آن‌ها آزمایش افرادی است که قصد ازدواج با هم دارند. در این تحقیق الزام و عدم الزام آزمایش طبی پیش از ازدواج بر اساس نظر فقهی آیت الله محسنی (ره)، با روش تحلیلی-توصیفی بررسی می‌شود. سؤال اصلی تحقیق این است که «آیت الله محسنی (ره) درباره الزام و عدم الزام آزمایش قبل از ازدواج، چه نظری دارد؟». یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که این نوع آزمایش با رعایت آداب شرعی، حفظ اسرار اشخاص و... منعی ندارد؛ اما آیت الله محسنی (ره)، اجبار و الزامی هر نوع آزمایش و تحمیل آن را بر اقدام کنندگان به ازدواج، نمی‌پذیرد.

کلید واژه‌ها: الزام، ازدواج، آزمایش طبی، مشروعیت آزمایش طبی، آیت الله محسنی (ره).

*- پوهنممل و ماستر شرعیات

دریافت: ۱۴۰۱/۳/۲۰

پذیرش: ۱۴۰۱/۴/۱۲

مقدمه

در آثار فقهای پیشین راجع به بیماری‌ها و تأثیر بیماری‌ها در رابطه زناشویی، سخنان فراوانی گفته شده است. این گفته‌ها تحت عنوان «عیوب مجوز فسخ نکاح» ذیل مباحث مربوط به نکاح از سوی تمام فقها همواره مطرح بوده است. این دیدگاه‌ها در شرایطی ابراز شده که تنها شماری از بیماری‌ها کشف شده بود و طبعاً مورد توجه فقها نیز نبوده است؛ اما با پیشرفت علوم طبی، شماری دیگری از بیماری‌های مخاطره‌آمیز نیز کشف شد که از شخصی به شخص دیگر انتقال می‌یابد. بیماری‌هایی که اگر از انتشار و گسترش آن‌ها جلوگیری نشود، گروه‌های زیادی از افراد جامعه را به حوادث و مصیبت‌های ناگواری گرفتار و زندگی سالم و حیات اقتصادی و اجتماعی آنان را نابود خواهد کرد. پیشرفت‌های طبی تأثیر مهمی بر شناسایی شماری از بیماری‌های خطرناک و واگیردار داشته است؛ بیماری‌های مانند ایدز، تالاسمی، مالاریا و سفلیس و... مصلحت فردی و اجتماعی می‌طلبد که از گسترش این نوع بیماری‌ها، جلوگیری شود. یکی از راه‌ها تشخیص بیماری، معاینات آزمایشگاهی است. به‌ویژه افرادی که تصمیم به ازدواج دارند، چنین آزمایشی باعث می‌شود که دو طرف از وضعیت جسمی همدیگر مطلع باشند. از طریق این معاینات می‌توان به شناخت امراض ساری مانند ایدز، معلولیت‌ها و نواقصی که در سلامت جنین مؤثرند، پی برد یا از سلامت همدیگر مطمئن شد. با توجه به اهمیت این مسئله، سؤال این است که آیا از نظر فقهی می‌توان افراد را پیش از ازدواج برانجام چنین آزمایش‌ها اجبار و مکلف کرد یا نه؟ در مقاله حاضر تلاش شده که نظر فقهای مسلمان به خصوص نظر آیت‌الله محسنی (ره) در این خصوص بررسی شود.

۱- تعریف آزمایش طبی

مقصود از آزمایش طبی معاینه، بررسی و تحقیقی است که طبیب با هدف تشخیص مرض و عواملی که باعث پیدایش مرض شده، انجام می‌دهد. این معاینه شامل علائم و عوارض بیماری، سؤال از مریض راجع به تاریخ پیدایش علائم و عوارض، سؤال از امراضی که قبلاً شخص به آن‌ها مبتلا بوده، می‌شود و غالباً این بررسی‌ها با وسایل آزمایشگاهی و لابراتواری که طبیب را در تشخیص مرض کمک می‌کند، صورت می‌گیرد (محمد کنعان ۱۴۳۵ق:

(۷۱۵). از آزمایش طبی در آثار عربی - فقهی تحت عنوان فحص طبی یا فحوص طبیه، فحوص مخبریه، صور شعاعیه و... نام برده شده است و تعاریف مختلفی برای آن ذکر شده است که از نظر مفهومی تفاوت قابل ملاحظه در آن‌ها به چشم نمی‌خورد. با توجه به تعریف ارائه شده، مقصود از آزمایش طبی پیش از ازدواج، معاینه و بررسی اقدام کنندگان به ازدواج پیش از عقد در مراکز مشخص برای ازدواج است. این آزمایش به منظور اثبات عدم ابتلای طرفین به برخی بیماری‌ها مانند بیماری‌های وراثتی، ساری و واگیردار یا بیماری‌های مضر دیگر که نتیجه آن عدم استقرار و ثبات زندگی زناشویی است، صورت می‌گیرد.

تعریف مزبور در بحث کنونی ما از چند جهت اهمیت دارد؛ اولاً از این جهت که در تعریف سخن از اقدام کنندگان به ازدواج گفته شده برخلاف سایر تعاریف که شامل اقدام کنندگان به ازدواج و غیر آن‌ها هر دو می‌شود و راجع به مطلق آزمایش طبی است. ثانیاً در تعریف سخن از مراکز مشخص به میان آمده که در تعاریف دیگری نیست. ثالثاً تأکید شده که در این نوع بررسی‌ها، هدف معاینه و تحقیق راجع به بیماری‌های وراثتی و مسری است نه امراض دیگر (ربیعی، ۱۴۳۵: ۹۶).

۲- مزایای آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج

- ۱-۲. آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج از موفقیت‌آمیزترین و نتیجه‌بخش‌ترین راه‌های پیشگیری از انتقال بیماری‌های ژنتیکی و امراض ساری دیگر است؛
- ۲-۲. آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج باعث می‌شود که زندگی زناشویی مورد حمایت قرار بگیرد و از بروز برخی مشکلاتی که سبب فروپاشی زندگی زوجین و جدایی آن دو می‌شود، جلوگیری شود؛
- ۳-۲. از طریق چنین آزمایش‌ها می‌توان پی برد که زن و مردی که قصد ازدواج دارند، قادر به تولید نسل هستند یا نه و آیا می‌توانند به صورت طبیعی به تمایل و نیازهای غریزی و جنسی یکدیگر پاسخ دهند یا نه؟
- ۴-۲. آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج باعث کاهش فرزندان معیوب، عقب‌افتاده و معلول می‌شود. زن و مردی که تصمیم به ازدواج دارند، در اثر آزمایش انجام شده می‌توانند

از فرزندان سالم و تندرست برخوردار شوند و سلامت تن و جسم، یکی از مقاصد شریعت است؛

۲-۵. در صورتی که نتایج آزمایش های طبی نشان دهد که یکی از طرفین یا هر دو طرف، نقایص و مشکلاتی دارند، فرصت انصراف برای طرفین است که جلوبرخی مشکلاتی پس از عقد را بگیرند؛

۲-۶. کشف مرض از طریق آزمایش های طبی، باعث می شود که فرد مریض برای درمان خود زود اقدام کند؛

۲-۷. به واسطه آزمایش های طبی می توان از تقلب، دغل بازی میان طرفین مصمم به ازدواج جلوگیری کرد؛ زیرا در مواردی عیوب جسمی یکی از طرفین بردیگری مخفی است و با آزمایش این عیوب پیش از تماس جنسی میان دو طرف کشف می شود؛

۲-۸. از طریق آزمایش پیش از ازدواج می توان به وجود برخی از بیماری های پی برد که هرچند مانع بارداری نیست، ولی در بارداری و نسل اثر سوء دارد؛

۲-۹. آزمایش سبب می شود که دو طرف از مبتلانی که به بیماری های ارثی و ساری دیگر اطمینان یابند، با خاطر جمعی زندگی مشترک را آغاز کنند و ادامه دهند.

۳- آثار سوء آزمایش های طبی پیش از ازدواج

آزمایش های طبی پیش از ازدواج، چنانکه محاسن و مزایایی دارد، آثار بدی نیز دارد که در ذیل به برخی از آن ها اشاره می شود:

۳-۱. در نتایج آزمایش های طبی پیش از ازدواج احتمال حقه، نیزنگ و خطا وجود دارد؛ به ویژه اگر باورهای دینی ضعیف باشد یا صداقت در میان نباشد. لذا این احتمال وجود دارد که فردی با اطمینان به نتایج آزمایش ها ازدواج کند و ناگهان خودش را با حقیقتی مواجه ببیند که طرف وی مبتلا به بیماری بوده و در نتایج آزمایش دستکاری شده و وی ضرر دیده است؛

۳-۲. پندار برخی از اشخاص این است که اجرای آزمایش طبی آن ها را از بیماری های ژنتیکی حفظ می کند. در صورتی که این تصور نادرست است؛ زیرا آزمایش راجع به دو یا سه بیماری صورت می گیرد و تمام بیماری ارثی آزمایش نمی شود؛

۳-۳. نتایج آزمایش‌های طبی آثار و پیامدهای سوء اجتماعی و ناراحتی‌های روانی را بر دو طرف یا یکی از دو طرف در پی دارد؛ به‌ویژه در صورتی که آنان تمایل شدید به ازدواج داشته باشند و در اثر آزمایش روشن شود که هر دو یا یکی مبتلا به بیماری است که مانع رسیدن آنان به هم می‌شود؛

۴-۳. برخی از اشخاص می‌پندارند که عامل مستقیم انتشار بیماری‌های ژنتیکی در جامعه، ازدواج فامیلی است. این تصور و برداشت به صورت مطلق پذیرفتنی نیست؛ یعنی این‌گونه نیست که همه ازدواج‌های فامیلی به گسترش بیماری‌های ارثی در جامعه بیانجامد؛

۵-۳. نتایج بررسی‌های طبی در شماری از بیماری‌ها، نتایج احتمالی است. از این رو نمی‌تواند دلیل درست بر کشف بیماری‌هایی در آینده باشد و زندگی افراد بدون جهت، قربانی آزمایش طبی شود؛

۶-۳. در برخی موارد آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج اصلاً اجرا نمی‌شود، فقط یک گواهی برای افراد خواهان آزمایش داده می‌شود بدون اینکه آزمایشی از آنان گرفته شود. آزمایش نگرفتن از افرادی ممکن است به خاطر رابطه آشنایی، خویشاوندی، خوش‌نامی، پارتی‌بازی و رشوه باشد؛ به‌ویژه در جوامعی که رشوه‌خواری رایج است و دولت شهروندان خود را الزام به آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج کرده باشد (ربیعی، ۱۴۳۵: ۹۶-۹۹).

۴- دلایل جواز و مشروعیت آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج

بر جواز و مشروعیت آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج هم به آیاتی از قرآن و هم به روایات نبوی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ استدلال و استناد شده است که به مواردی اشاره می‌شود:

۱- از قرآن به دو آیه معروف در این زمینه دلیل آورده شده است. یکی آیه «وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ» (بقره: ۱۹۵) و دومی آیه «وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا». (نساء: ۲۹) کیفیت استدلال به دو آیه ذکر شده این‌گونه است که هر دو آیه هر چند دارای حکم خاص است، ولی به وضوح دلالت دارد که هر چیزی که به ضرر انسان می‌انجامد، اجتناب و خودداری از آن واجب است. ملاک عمومیت لفظ است نه خصوص سبب؛ یعنی ممکن است آیات سبب و شأن نزول خاص داشته باشد که در توجیه و تفسیر نباید بر

مورد سبب نزول اکتفا و آیه را فقط در همان مورد منحصر کرد، بلکه می‌توان آیات را بر غیر مورد سبب نزول نیز تطبیق کرد. در صورتی که الفاظ به کار رفته در آیات عمومیت داشته باشند. این هر دو آیه از آنچه به ضرر انسان منجر می‌شود، نهی کرده است. پس واضح است که در ازدواج بدون بررسی‌های طبی پیش از ازدواج، احتمال ضرر زدن به نفس وجود دارد.

۲- از سنت بر مشروعیت آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج، به احادیثی از پیامبر ﷺ استدلال شده است. از جمله این روایت که حضرت فرمود: «فر من المجذوم کفرارک من الاسد». در روایت دیگری آمده: «کلم المجذوم و بینک و بینه قید رمح او رمحین». باز در روایت دیگری آمده: «لایوردن ممرض علی مصح». یا فرموده «اذا سمعتم بالطاعون فی ارض فلاتدخلوها، و اذا وقع بارض و انتم بها فلاتخرجو منها». در روایت نخست پیامبر ﷺ دستور به فرار از فرد جذامی داده، مانند فرار از شیر. در حدیث دومی از رعایت فاصله در هنگام گفتگو با جذامی به اندازه یک یا دو نیزه سخن گفته شده است. در حدیث سومی نهی از ورود شخص بیمار بر شخص صحتمند و در اخیر هم توصیه شده که نباید به سرزمینی وارد شد که افرادی در آن مبتلا به طاعون هستند و تأکید کرده که اگر خود شما هم در سرزمینی زندگی می‌کنید که بیماری طاعون در آنجا وجود دارد، نباید از آن بیرون شوید.

این روایات هر چند در خصوص اجتناب و پیشگیری از مرض طاعون وارد شده که از امراض شایع آن دوره بوده است، ولی می‌توان از آن‌ها استنباط کرد که هر مرض ساری و شایع دیگری نیز همین حکم را دارا است. از این رو آزمایش‌ها و بررسی‌های طبی پیش از ازدواج نیز برای پیشگیری از انتشار بیماری‌های واگیردار اگر معتقد به لزوم و اجبار بر آن‌هم نباشیم، حداقل می‌توان بر جواز و مشروعیت آن رأی داد (النفیسه، بی تا: ۶).

۳- غیر از دلایل قرآنی و روایی گفته شده که آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج دارای شماری از منافع شرعی است که آثار نیکی بر زندگی و تصمیم اقدام کنندگان به ازدواج دارد، از جمله منافع آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج که ذکر شد.

۴- پی بردن دو شخص خواهان ازدواج به ویژگی‌های ژنتیکی همدیگر پیش از اقدام آنان بر ازدواج و این آگاهی از طریق آزمایش‌های طبی به دست می‌آید. به ویژه که هر دو یا یکی دارای بیماری ساری مانند تالاسمی و سایر امراض ژنتیکی باشند و باعث می‌شود که طرفین آگاهانه با اختیار خود ازدواج را برگزینند یا از خواستگاری و ازدواج کناره‌گیری

نمایند (رک. کنعان ۱۴۳۱: ۴۹۷).

۵- از فواید آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج شناخت معایب جسمی و روانی است که ممکن است جنین به آن‌ها مبتلا شود. به خصوص که والدین دارای بیماری باشند که آثار و خطرات بیماری به فرزندانشان انتقال می‌یابد.

۶- از منافع آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج شناخت امراض ژنتیکی که به فرزندان منتقل می‌شود به سبب رابطه خویشاوندی و فامیلی و نیز تشخیص بیماری‌های واگیردار و خطرناک، فقط از طریق چنین آزمایش‌ها معلوم می‌شود. کافی است توجه شود که اگر پیش از ازدواج آزمایش طبی انجام شود، چه خطراتی را متوجه والدین می‌نماید. مثلاً اگر فرد گرفتار به ایدز با زن عفیف و پاک‌دامنی ازدواج کند، دیری نخواهد پایید که زن به سبب خیانت همسر مبتلا، گرفتار بیماری سختی خواهد شد. اگر زوجه حامل بیماری مسری و خطرناک و غیرقابل درمان باشد، پس از مدتی شوهر خود را مبتلا به بیماری کشنده دیده خواهد کرد.

۷- از فواید اجرای آزمایش طبی پیش از ازدواج آگاهی مریض از بیماری است که به صورت مخفیانه در او وجود دارد؛ زیرا بیماری‌هایی است که خود را نشان نمی‌دهد جز پس از رسیدن به مرحله و سن خاص. آزمایش طبی باعث می‌شود که فرد برای درمان خود اقدام کند پیش از آن‌که بیماری به مرحله برسد که قابل درمان نباشد.

۸- از فواید آزمایش‌های طبی رفع حرج و تنگناها از فامیل و خانواده است؛ چون غالب خانواده‌ها یا برخی از آن‌ها با آمدن خواستگار برای دخترشان با تنگناهای خود را روبرو می‌بینند. به ویژه در زمانی که خانواده‌ها از سلوک و رفتارهای خواستگار از قبل اطلاعی ندارند. در این صورت خانواده‌ها به صرف تردید، یا باید خواستگار رد کنند یا چشم بسته بپذیرند. در صورتی که چیزی راجع به خواستگار نمی‌دانند یا به دخترشان چیزی بگویند که نمی‌خواستند به او بگویند.

۹- برخی آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج رانه تنها امر جایز بلکه امر مندوب دانسته و دلیل آن را سخن پیامبر ﷺ ذکر نموده که فرموده: «تخیروا لنطفکم، وانکحوا لاکفاء، وانکحوا الیهم»؛ زیرا چنین آزمایش کشف می‌کند که اگر یکی از زوجین مبتلا به بیماری عضوی یا عیب دیگری باشد که مانع روابط درست زناشویی شود و گاهی بر اثر چنین آزمایش‌ها

بیماری‌های واگیردار دیگری کشف می‌شود که ممکن است از طریق رابطه جنسی منتقل می‌شود. گاهی بیماری‌های ارثی را کشف می‌کند که یکی از دو طرف یا هر دو به آن مبتلا و نسل آنان را تهدید می‌کند (کنعان ۱۴۳۱: ۴۹۷).

این دلایل نشان دهنده مطلوبیت و مشروعیت آزمایش‌های طبی قبل از ازدواج است به‌ویژه که شناخت بیماری و تجویز داروی مؤثر و مفید بدون آزمایش طبی امکان نداشته باشد. در چنین مواردی آزمایش طبی واجب است زیرا در ترک و انجام ندادن آزمایش مخاطراتی وجود دارد که مربوط به حیات انسان است (ر.ک. تقریب فقه الطیب، بی تا)

۵. دلایل عدم مشروعیت آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج

برخی از دلایل عدم مشروعیت آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج در فهرست معایب بیان شد و برخی دیگر عبارتند از:

۱- آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج آثار سوء روانی برای اشخاصی دارد که نقشه ژنتیکی آنان از وجود بیماری‌هایی در وجود آن‌ها حکایت دارد. مثلاً اگر در اثر آزمایش‌های طبی مشخص شود که مرد عقیم است، مرد دچار بیماری‌های روانی و جسمی خواهد شد یا اگر کشف شود که آثار بیماری در رحم یا... زن وجود دارد که در آینده برزو خواهد کرد، زن مبتلا به مرض روانی و جسمی دیگری خواهد شد که نتیجه‌اش ناامیدی، افسردگی و اضطراب خواهد بود؛

۲- گریز از ازدواج و پناه بردن به افعال غیرمشروع به خاطر بیم و ترس از آشکار شدن عیوب مخفی انسان و این خطر عمومی امت اسلامی را تهدید می‌کند که فرزندان آنان از ازدواج خودداری کنند؛

۳- با کشف نقشه ژنتیکی انسان، حریم خصوصی او مورد تجاوز قرار می‌گیرد و وی مجبور به کاری می‌شود که بدان تمایل ندارد؛ به خصوص اگر درخواست اجرای آزمایش از ناحیه حکومت اجباری و الزامی باشد؛

۴- افشای اسرار انسان برای عموم مردم. وقتی مردم متوجه شوند که شخص مبتلا به یک بیماری است، باعث انزوای شخص از جامعه و در نهایت افسردگی او خواهد شد (النفیسه، بی تا: ۹).

با تمام محدودیت‌ها و مشکلات گفته شده، باید گفت هر قضیه‌ای جنبه‌های مثبت منفی دارد. در برخی موارد باید جنبه‌های مثبت و در برخی موارد جنبه‌های منفی را با توجه به پیامدهای هر کدام، باید ترجیح داد. مثلاً نازایی انسان باید کشف شود؛ زیرا در کشف نازایی یا بیماری خطرناک دیگری ممکن است کسی انگیزه‌ای تداوی و درمانش را داشته باشد. البته به این نکته باید توجه کرد که آنچه را طب راجع به نازایی یا بیماری دیگری کشف می‌کند، دلیل نمی‌شود که وقوع چنین بیماری‌ها را قطعی تلقی کرد؛ زیرا سخن طب در این زمینه‌ها گاهی خطاپذیر است. قدرت و قدر خداوند متعال فوق هر قدرتی است و صبر بر قضای الهی، اساس ایمان مسلمان و اعتقاد او است. گاهی نازایی یا بیماری برای مریض خیر است و انسان باید به آنچه خدا برایش نوشته، راضی باشد خداوند به فایده مخلوق خود داننا تراست (النفیسه، بی تا: ۱۰).

مهم‌ترین چیزی که اجرای آزمایش‌های طبی را با مشکل روبرو می‌کند، افشای اسرار بیمار است. البته اسرار اشخاص مطلقاً ممنوع نیست. فقها در مقام مشوره خواهی، اجازه افشار اسرار را داده و گفته‌اند اگر مردی یا زنی برای ازدواج با فرد معین، از کسی مشوره خواست، مشاور می‌تواند عیوبی که از آن فرد می‌داند، بگوید تا فرد مشوره کننده تصمیم عاقلانه‌تری بگیرد. البته مشاور وظیفه اخلاقی و ایمانی دارد که فقط عیوب مربوط به ازدواج را یادآوری کند نه عیوبی که مثلاً مربوط به تجارت است.

باید توجه داشت که طبیب یا مسئول آزمایش، به کسی که از او مشاوره خواسته توصیه‌های لازم را کند؛ اما مشاور حق ندارد که در هر صورت به افشای اسرار افراد بپردازد. حفظ اسرار بیمار برای مشاور واجب است؛ زیرا امین محسوب می‌شود و افشای راز بیمار برای دیگران، خیانت در امانت و این کار حرام است. کتمان اسرار تنها مسئولیت طبیب نیست، بلکه هر کسی که راز دیگری را می‌داند، حق افشای آن را ندارد. به همین جهت خواستگار هرگاه از کسی که از او خواستگاری کرده، رازی را بداند، بر او واجب است که آن را کتمان کند (النفیسه، بی تا: ۱۲).

افشای اسرار بیماران بر طبیب حرام است جز در صورتی که ضرورت شرعی وجود داشته باشد (مراد، ۱۴۳۷، ۱: ۹۲). موارد ضرورت شرعی جواز افشای اسرار عبارتند از افشاگری به منظور جلوگیری از ارتکاب واقعه جنایی، جلوگیری از انتشار بیماری ساری، به خاطر

دفاع طبیب در برابر اتهام، به خاطر مشوره با طبیب دیگر، به خاطر پژوهش‌های طبی و احیاناً افشای بیماری برای بستگان مریض در صورتی که افشاگری اسرار مریض در درمان بیمار کمک نماید (ر.ک. تقریب فقه الطبیب، بی تا).

۶. نظر آیت‌الله محسنی (ره) در مورد دلیل اخیر

آیت‌الله محسنی (ره) در خصوص آزمایش‌های طبی می‌گوید:

اگر طبیب پس از آزمایش‌های طبی بداند که مرد قادر به تولید مثل و نسل نیست و عدم قدرت مرد بر تولید مثل به دلیل عدم وجود اسپرم در منی او است و پس از درمان مرد می‌تواند قادر بر تولید مثل باشد، آیا برای طبیب جایز یا واجب است که به مرد بگوید شما قدرت تولید مثل ندارید؟ احتمال دارد که برای طبیب آگاه نمودن مرد جایز باشد. چون صرف گفتن چنین سخن به مرد دلیل بر اتهام زوجه به زنا نیست؛ زیرا احتمال انتقال نطفه به رحم زن از روی زمین و مانند آن امکان دارد همان‌گونه که احتمال انتقال نطفه از راه‌های طبی بدون متوجه بودن زن امکان دارد. یا ممکن است زن به اجبار و آوار به زنا شده باشد و نطفه از این طریق به رحم وی انتقال یافته باشد و خبر دادن طبیب به مرد نباید موجب سوءظن، به همسرش شود. بلی اگر طبیب یقین دارد یا احتمال می‌دهد که ممکن است مطلع نمودن مرد باعث قتل، رسوایی و لگدمال شدن شرافت زن می‌شود، حق ندارد که چنین خبری را به مرد بگوید؛ زیرا ذلیل و خوار نمودن مؤمن حرام است و تفاوت ندارد که خوار نمودن مؤمن مستقیماً صورت گیرد یا با سبب (محسنی (ره)، ۱۴۲۹، ۱: ۱۷۱-۱۷۲).

آیت‌الله محسنی (ره) در خصوص آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج و بحث افشای اسرار مؤمن در مورد دیگری فرموده:

هرگاه از طریق آزمایش‌های طبی روشن شود که یکی از دو طرف اقدام کنندگان ازدواج که درخواست آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج را داده بودند یا باردار نمی‌شود یا اگر باردار شود فرزند او معیوب و ناقص خواهد بود. آیا طبیب می‌تواند جانب مقابل او را اخطار و هشدار دهد؟ به دلیل اینکه عیب مزبور (عدم قدرت بر تولید مثل) افشای اسرار محسوب می‌شود یا تفصیل دادن میان موردی که جانب مقابل نتیجه آزمایش طبی را بخواهد یا نه که در صورت درخواست نتیجه آزمایش می‌تواند عیب را به طرف مقابل بگوید و در صورت

درخواست نکردن جانب مقابل حق ندارد به طرف مقابل عیب را یادآوری کند (محسنی (ره)، ۱۴۲۹، ۱: ۱۷۱-۱۷۲).

به نظرایشان این مسئله چند صورت دارد و صورت‌های مختلف مسئله هرکدام، دارا حکم خاص است. ایشان می‌گویند:

اگر دو طرف خواهان ازدواج به طبیب مراجعه و بر طبیب شرط کرده باشند که آزمایش را انجام می‌دهند به این شرط که طبیب حقیقت را برای هر یک از آن دو بیان کند. چنانچه معمول همین است ظاهراً بر طبیب واجب است که حقیقت را برای هر دو طرف بیان کند؛ زیرا میان طبیب و دو فرد خواهان ازدواج با همدیگر در واقع عقد اجاره منعقد شده است و طرفین به این شرط اقدام به آزمایش‌های طبی نموده که طبیب حقیقت را بیان کند. وقتی عقد اجاره باشد عموم آیه «اوفو بالعقود» وفای به شرط را واجب می‌داند و اگر طبیب حقیقت را بیان نکند، مستحق اجرت نیست؛ زیرا به شرطی که در متن عقد اجاره نموده بود، وفا نکرده است و سوگند طبیب که گفته بود که به افشای اسرار نپردازد این مورد را قطعاً شامل نیست. اگر اقدام کنندگان به ازدواج از طبیب بخواهد آزمایش را انجام داده و نتیجه را برای هرکدام جداگانه اعلام کند، برای طبیب جایز نیست که نتیجه آزمایش را برای کسی دیگر بگوید؛ زیرا نشر اسرار مؤمن حرام است. طبیب هم سوگند یاد نموده که به افشاگری اسرار مؤمن نپردازد؛ اما در صورتی که مطلق گفته باشند؛ یعنی نه شرط کرده‌اند که حقیقت را برای هر دو بیان کند و نه شرط کرده‌اند که برای هرکدام نتیجه آزمایش را جداگانه بیان کند، آنچه در ذهن تبادر می‌کند همان قسم اول است؛ یعنی بر اساس عقد اجاره طبیب باید حقیقت را برای هر دو بیان کند به ویژه در صورتی که آنان نتیجه آزمایش را بخواهند (محسنی (ره)، ۱۴۲۹، ۱: ۱۷۱-۱۷۲).

۷. دیدگاه‌های سایر فقهای شیعه

از سخنان سایر فقهای شیعه در کتب فتوایی‌شان استفاده می‌شود که گرفتن آزمایش‌های طبی نزد آنان امر مشروع و بی‌نیاز از بحث و اقامه دلیل است. از نظر آن‌ها مهم‌ترین دلیل عدم مشروعیت بررسی‌های طبی قبل از ازدواج، همان افشای اسرار مؤمن است. آنان نیز بیان نتایج آزمایش‌ها را از موارد استثنا از حرمت افشای اسرار مؤمن دانسته‌اند. تفاوت نظر

آیت الله محسنی (ره) با سایر فقها در این است که سایر فقها میان بیان نتایج آزمایش‌ها تفاوت نگذاشته و مانند آیت الله محسنی (ره) تفصیل نداده‌اند. بلکه مطلقاً بیان نتایج آزمایش‌های طبی را تجویز کرده‌اند:

در آزمایش‌های طبی که قبل از ازدواج صورت می‌گیرد، اگر پزشک یا مسئول آزمایشگاه متوجه شود که شخص معتاد است، گفتن آن به اولیای دختر یا اگر دختر معتاد است گفتن آن به پسر لازم است. هم‌چنین اگر متوجه شود شخص دارای مرضی است که موجب بحران‌های خانوادگی یا اجتماعی می‌شود مانند تالاسمی، سفلیس، ایدز و...، اطلاع آن به طرف مقابل و مراجع ذی‌صلاح لازم است (ر.ک. لنکرانی، بی‌تا).

فقیه دیگری نیز ضمن استثنای بیان نتیجه آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج از حرمت افشای اسرار بیماران، از لزوم اطلاع نتایج آزمایش‌ها برای خانواده طرفین یا خود دو طرف اقدام کننده به ازدواج، صریحاً سخن گفته است:

سؤال: پسری قصد ازدواج دارد. آیا پزشکی که از بیماری او اطلاع دارد، می‌تواند بیماری او را به خانواده دختر اطلاع دهد؟ اگر خانواده دختر از او مشورت بخواهند چطور؟ آیا این حکم در مواردی که بیماری از مواردی نیست که موجب فسخ عقد ازدواج شود، نیز جاری می‌شود؟ جواب: اگر بیماری او مسری و خطرناک باشد، لازم است اطلاع دهد. سؤال: اگر فردی به بیماری ایدز مبتلا شده باشد، وظیفه پزشک معالج او در برابر خانواده یا همسر فعلی یا همسر آینده او اگر ازدواج نکرده باشد چیست؟ آیا می‌تواند خانواده وی را در جریان قرار دهد؟ جواب: در مفروض سؤال لازم است اطلاع دهد (منتظری، ۱۴۲۷: ۴۸).

از سخنان برخی فقهای معاصر دیگر نیز پیدا است که از نظر آن‌ها نیز اصل بر جواز آزمایش‌های طبی قبل از ازدواج است. از این رو، بی‌آنکه سخن از جواز و عدم جواز چنین آزمایش‌ها بگویند به ذکر احکام این نوع آزمایش پرداخته‌اند و تحت عنوان آزمایش‌های قبل از عقد، نظر داده‌اند:

سؤال: معمولاً قبل از ثبت رسمی عقد ازدواج، از پسر و دختر آزمایش‌هایی گرفته و بعضاً واکسن مخصوص تزریق می‌شود. چنانچه انجام این آزمایش‌ها، مستلزم نظریاً لمس عورت توسط هم‌جنس یا نظرولمس سایر اعضای بدن توسط غیر هم‌جنس باشد چه حکمی دارد؟ جواب: تنها در صورت ضرورت جایز است (شیرازی، ۱۴۲۹: ۱۰۰).

در جمع‌بندی بحث می‌توان گفت که لازم است میان مزایا و معایب آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج، مقایسه نمود:

در برخی موارد باید مطابق آنچه شرایط ایجاب می‌کند، تصمیم گرفت. ولی در برخی موارد باید آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج را الزامی نمود؛ مانند آزمایش‌های مربوط به ایدز، وبای کبدی و...؛ زیرا حفظ نفس از بیماری‌های واگیردار یک ضرورت شرعی است. فواید آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج به مراتب بیشتر از محذورات و مشکلاتی است که از عدم اجرای چنین آزمایش‌ها ناشی می‌شود، دفع بیماری‌های ساری عمل نمودن مطابق قواعد و احکام شرعی است که هرگونه ضرری را نفی می‌کند مانند قاعده لاضرر. یا سخن دیگری از پیامبر ﷺ که فرموده «من ضار ضار الله به و من شاق شق الله علیه». قواعد دیگری از این قبیل الضرر یزال، ان الضرر یدفع بقدر الامکان، درء المفسد اولی من جلب المنافع و... (شیرازی، ۱۴۲۹: ۱۴).

۸- آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج بین الزام و اختیار

اکثر فقهای معاصر متفق‌اند که آزمایش طبی قبل از ازدواج امری مهم و مطلوب است، ولی راجع به الزام و اجبار مردم بر انجام چنین آزمایشی، اختلاف نظر دارند. گروهی از فقهای اهل سنت مانند بن باز، عبدالکریم زیدان، محمد عبدالستار، رأفت عثمان و... معتقدند که اجبار مردم به آزمایش‌های طبی قبل از ازدواج جایز نیست، ولی خوب است که مردم از طریق رسانه‌ها به انجام دادن چنین آزمایش‌هایی ترغیب و از مطلوبیت آن آگاه شوند.

۹- دلایل عدم جواز الزام افراد به آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج

دلایل گروهی از اهل سنت که الزام مردم را به انجام دادن آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج مردود می‌دانند، شواهد ذیل است:

- ۱- از ابی هریره روایت کرده‌اند که پیامبر ﷺ فرموده: «يقول الله تعالى انا عند ظن عبدي بي». حدیث مزبور دلالت دارد که فردی اقدام کننده به ازدواج، باید بر خدا توکل و حسن ظن داشته باشد. لذا نیازی به آزمایش طبی نیست. به ویژه که امکان دارد نتایج آزمایش‌های طبی، پیامدهای بدی به همراه داشته باشد؛
- دلیل مزبور مردود است زیرا اجرای آزمایش طبی پیش از ازدواج مصالح شرعی و

راجحی را به دنبال دارد و مفسد احتمالی را دفع می‌نماید و این با حسن توکل به خدا منافات ندارد.

۲- ابوهریره حدیث دیگری از پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نقل کرده که حضرت فرمود: «اذا خطب اليكم ممن ترضون دينه و خلقه فزوجوه». به این حدیث استدلال کرده‌اند که آنچه در نظر پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در امر خواستگاری و ازدواج مهم بوده، باورهای دینی و اخلاقی-رفتاری است. لذا پیامبر نفرموده «و صحته»؛ یعنی شما باید خواسته خواستگاری را اجابت کنید که سالم باشد. اگر صحت و تندرستی شرط ازدواج می‌بود، حضرت باید بیان می‌کرد، در صورتی که پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به مسائل دینی و اخلاقی بسنده کرده است.

این دلیل هم مردود است؛ زیرا ذکراعتقادات دینی و اخلاقی در امر خواستگاری در سخن پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ از باب مثال است نه از باب حصر؛ یعنی این‌گونه نیست که حضرت فقط دین و اخلاق را در ازدواج مهم و سایر امور از جمله صحت و تندرستی را مهم نداند.

۳- تصرفات و اقدامات ولی امر در اینکه در مواردی امور مباح را واجب می‌کند، در صورتی اطاعتش واجب است که مصلحتی در آن امور وجود داشته باشد یا مصلحت بر مفسده غالب باشد؛ زیرا بر اساس یک قاعده فقهی، «تصرف امام در امور رعیت منوط به مصلحت است». در الزام مردم به آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج مفسده بزرگی وجود دارد.

دلیل مزبور نیز مردود است؛ زیرا شرط لزوم اطاعت و پیروی از امام مقید به این است که امام امر به معصیت نکند. تا زمانی که امام مردم را به چیزی که مصلحت مردم در آن است دعوت می‌کند، اطاعتش واجب است. الزام افراد به آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج، مصالح ثابت شده دارد؛ مصالحی که عاید فرد و جامعه می‌شود.

۴- ارکان و شرایط نکاح در ادله شرعی بیان شده است. الزام مردم بر امری مانند آزمایش‌های طبی قبل از ازدواج و شرط قرار دادن آن در نکاح زائد بر شرایط و ارکان نکاح ذکر شده در ادله شرعی است. در حدیث آمده هر شرطی که در کتاب خدا ذکر نشده باشد، باطل است پس شرط قرار دادن آزمایش طبی باطل است.

این دلیل نیز مردود است؛ زیرا قبول داریم که حدیث عام است، ولی به دلیل ذیل حدیث که در آن آمده «انما الولاء لمن اعتق» حدیث اختصاص به ولاء دارد. به راین اساس شرط قرار دادن آزمایش طبی پیش از ازدواج با مقاصد ازدواج در اسلام هیچ منافاتی

ندارد. ازدواج افراد سالم، موجب حفظ نسل است برخلاف ازدواج افراد بیمار که نه نسل حفظ می‌شود و نه ادامه می‌یابد.

۵- گاهی نتایج بررسی‌های طبی نادرست است. از این رو الزام مردم بر چنین آزمایش‌ها، نادرست است.

دلیل مزبور را هم نمی‌توان پذیرفت؛ زیرا پیشرفت علوم طبی به مرحله رسیده است که غالباً نتایج آزمایش‌ها درست و صحیح است (ربیعی، ۱۴۳۵: ۱۰۰).

۱۰. دلایل الزام افراد بر آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج

این گروه معتقد است که ولی امر صلاحیت دارد که اقدام کننده به ازدواج را به آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج ملزم کند. به گونه‌ای که تا گواهی آزمایش طبی مبنی بر لیاقت و شایستگی خود را برای ازدواج ارائه نکرده، اجازه ازدواج نیابد. بسیاری از دانشمندان مانند محمد زحیلی، عارف علی و...، به همین رأی فتوا داده‌اند. دلایل این نظر عبارتند از:

۱- دلیل اول آیه شریفه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ...» (نساء: ۵۹) است. این آیه صریحاً دلالت دارد که اطاعت ولی امر تا زمانی که مردم را امر به معصیت نکرده و امرش به اموری مورد مصلحت مردم است، واجب است. الزام مردم به آزمایش طبی پیش از ازدواج امر به چیزی است که مصلحت فرد و جامعه در آن است. پس اطاعت ولی امر در خصوص الزام بر آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج واجب است.

۲- دلیل دوم آیه «وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ...» (بقره ۱۵۹) بر اساس این آیه، ترک کاری که مصلحت در آن است، منجر به هلاکت می‌شود. آزمایش طبی عامل پیشگیری و حفاظت از بیماری‌های مسری است که ممکن است از طریق ازدواج انتقال یابد. پس اجرای آزمایش طبی پیش از ازدواج لازم است تا خانواده‌ای یا افرادی از هلاکت یا ضررهای جبران‌ناپذیر، نجات یابند.

۳- دلیل سوم آیه شریفه «رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً» (آل عمران ۳۸) است. در این آیه حضرت زکریا علیه السلام از خداوند خواست که نسل صالح به او بدهد. محافظت از نسل هم از مقاصد شریعت است و چه عقل هم اقتضا می‌کند انسان برای حفظ نسل خود

حریص باشد و از نسل صالح و بدون عیب برخوردار باشد. برخورداری از نسل صالح هم به واسطه آزمایش های طبی پیش از ازدواج محقق می شود. پس الزام مردم به چنین آزمایش ها درست است.

۴- دلیل دیگر حدیث ابی هریره از پیامبر اکرم ﷺ است که فرمود: «لایوردن ممرض علی مصح». در این حدیث پیامبر ﷺ از اختلاط افراد سالم با افراد بیمار، به خاطر حفظ سلامتی افراد سالم و پیشگیری از بیماری نهی کرده است. واضح است که وجود برخی بیماری ها فقط از طریق انجام آزمایش طبی معلوم و دانسته می شود.

۵- در حدیث دیگری از پیامبر اکرم ﷺ آمده که ابوهریره می گوید: در محضر آن حضرت بودم «فأراه رجل فآخبره انه تزوج امراه من الانصار. فقال له رسول الله ﷺ أنظرت اليها؟ قال: لا. قال: فاذهب فانظر اليها فان في اعين الانصار شيئا»؛ مردی از انصار خدمت پیامبر ﷺ آمد و گفت: با زنی از انصار ازدواج کرده. پیامبر ﷺ پرسید به خانم نگاه کرده ای؟ جواب داد، نه. پیامبر ﷺ فرمود: برو و به چشم او نگاه کن؛ زیرا در چشم انصار یک چیزی هست. این دستور رسول خدا ﷺ، برای نگاه به چشم آن زن انصاری، به خاطر عیبی بود که در چشم او وجود داشت. این یک نوع بررسی ساده و ابتدایی زنی بود که شخصی قصد ازدواج با او را داشت. پس بررسی طبی از طریق آزمایش نیز برای اطمینان از معایب طبی مهم تر، به طریق اولی درست است.

۶- باز ابوهریره از قول رسول خدا ﷺ نقل کرده که فرمود: «لا عدوی ولا طیره، ولاهامه و لاصفر، و فرمن المجذوم کما تفرمن الاسد»؛ در این حدیث پیامبر ﷺ از سرایت بیماری، فال بد و... نهی نموده و ساری بودن بیماری فقط از طریق آزمایش طبی دانسته می شود. از این رو، می توان مردم را به اجرای آزمایش طبی پیش از ازدواج ملزم کرد.

۷- دلیل دیگر در این زمینه قاعده فقهی «المشقة تجلب التیسیر» است. وجه ارتباط این قاعده با آزمایش طبی این است که مشقت و سختی که احیاناً برای فردی به سبب ازدواج با فرد بیمار به وجود می آید، از طریق الزام مردم به آزمایش طبی برطرف می شود. چه بسیار بیماری های وحشتناکی است که طرفین ازدواج از آن بیمناک اند. اقدام به ازدواج بدون شناخت این بیماری ها، هستی خانواده را تهدید می کند و هرگاه یکی از دو طرف بداند که جانب مقابل وی به یکی از بیماری های مزمن و خطرناک مبتلا است، شایسته

است که از چنین ازدواج، به خاطر دفع ضرر خودداری کند.

۸- قاعده فقهی «تصرف امام بر رعیت منوط به مصلحت است»، یکی دیگر از دلایل است. براساس این قاعده، امام و نایب وی می‌تواند هر جا که منفعت و مصلحت ببیند، به نفع و مصلحت مردم تصمیم بگیرد. از این رو، هرگاه ولی امر مصلحت و منفعت مردم را در الزام آنان به انجام آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج ببیند، این صلاحیت را دارد که مردم را به این نوع آزمایش، به خاطر جلب منفعت و دفع ضرر ملزم کند. اما اگر انجام امری به نفع و صلاح مردم نباشد، ولی امر چنین صلاحیتی ندارد؛ زیرا فعل امام مربوط به امور عامه است و لازم است موافق شرع بوده و مخالف نصوص و قواعد کلی نباشد.

۹- از جمله دلایل الزام اجرای آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج، قاعده فقهی است که می‌گوید «الدفع اقوی من الرفع». براساس قاعده مزبور اگر امکان دفع ضرر به واسطه کشف مرض و درمان آن پیش از ازدواج وجود داشته باشد، بهتر از این است که کشف و درمان مرض پس از طی مراحل ازدواج باشد.

برخی از نویسندگان در میان دو نظریه مزبور نظریه دوم؛ یعنی الزام بر اجرای آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج را به چند دلیل ترجیح داده‌اند:

- وضوح استدلال از طریق نصوص شرعی؛

- موافقت نظریه دوم با قواعد فقهی و مقاصد شریعت؛

- با انتخاب نظریه دوم، میان دو نظریه مزبور سازش برقرار می‌شود؛ زیرا آزمایش طبی به عنوان یک سبب و وسیله، با حسن ظن و توکل به خدا منافات ندارد.

۱۱- شرط قرار دادن آزمایش طبی پیش از ازدواج

آیا دو طرف عقد یا یکی از آن دو می‌توانند شرط کنند که ازدواج ما منوط به اجرای آزمایش طبی باشد؟ این شرط برای طرفین، منفعتی به همراه دارد، پس درست است. به علاوه چنین شرطی با هیچ نصی تعارض نداشته و موجب تداوم ازدواج خواهد شد که از اهداف شریعت اسلامی است (ر.ک. ربیعی، ۱۴۳۵: ۱۰۵-۱۱۰).

در برخی از فتاوی، شرط قرار دادن آزمایش پیش از ازدواج جایز دانسته شده است. لذا در پاسخ این پرسش که «شخصی تصمیم به خواستگاری دختری دارد، ولی در فامیل

دختر افرادی هستند که دارای بیماری‌های ارثی هستند. آیا خواستگاری می‌تواند انجام آزمایش‌های طبی را بر دختر پیش از اقدام به عقد، شرط کند؟» هم این مورد را جواب مثبت داده و هم برای عموم کسانی که قصد ازدواج دارند، چنین آزمایش را تجویز کرده است. البته افزوده که الزام به اجرای آزمایش برای ازدواج وجهی نداشته و باید برای مردم امر اختیاری باشد (عفانه، ۱۴۲۷، ۶: ۴۹۹).

۱۲- نظر آیت‌الله محسنی (ره) درباره الزام به آزمایش‌های طبی قبل از ازدواج

آیت‌الله محسنی (ره) از فقیهانی است که الزام به آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج را جایز نمی‌داند. دلیل وی در این خصوص «اصل استصحاب» است. ایشان بر این باور است که «مقتضای استصحاب اگر مخالفت با علم اجمالی نداشته باشد، در بسیاری از موارد عدم مرض خطرناک است»؛ یعنی اگر اشخاص پیش از اقدام مبتلا به مرض خطرناک نبوده‌اند، حالا که اقدام به ازدواج کرده‌اند دچار شک هستیم که ممکن است یکی از طرفین یا هر دو، مبتلا به مرض خطرناک باشند. با توجه به حالت سابق، حکم می‌شود که فعلاً هم مبتلا نیستند.

ایشان سخن پزشکان را مبنی بر ضرورت و فواید آزمایش‌های طبی می‌پذیرد و قبول دارد که آزمایش‌های طبی خطرات ازدواج را به خصوص در مناطقی که آمار بیماری‌های ژنتیکی بالا است، کاهش می‌دهد. ولی در عین حال نمی‌توان اقدام کنندگان به ازدواج را پیش از ازدواج، به آزمایش اجباری وادار کرد. از نظر آیت‌الله نه تنها اجبار جایز نیست، بلکه حتی در موردی که علم داشته باشیم که یکی از طرفین یا هر دو مبتلا به بیماری‌اند؛ اما امر دایر است بین اینکه بیماری آنان خطرناک است یا نه، جایز نیست که کسی آنان را برای آزمایش وادار کند. بلی یکی از طرفین، می‌تواند درخواست آزمایش طبی از جانب مقابل داشته باشد و جانب مقابل هم اختیار دارد که چنین درخواستی را بپذیرد یا رد کند (ر.ک. محسنی (ره)، ۱۴۲۹، ۲: ۶۰).

۱۲- استثنا از اصل عدم جواز اجبار

آیت‌الله محسنی (ره) باینکه اصل را بر سلامت و عدم جواز اجبار بر انجام آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج می‌داند، ولی در مواردی عدول از اصل مزبور را جایز می‌داند و آن

موردی است که به احتمال عقلایی بیماری، از بیماری‌های مهلک یا شبه آن باشد. در این صورت به خاطر حفظ نفس، وجوب فحص طبی را بعید ندانسته و می‌افزاید که اگر مکلف غافل باشد و احتمال چنین بیماری را ندهد، انجام آزمایش بروی لازم نیست و عقد نکاح در هردو فرض صحیح است و مخالفت با وجوب آزمایش صحت عقد نکاح را خدشه‌دار نمی‌کند؛ اما اگر بیماری از بیماری‌های پنهان باشد دو طرف در انجام و عدم انجام آزمایش‌های طبی مخیرند. در جای دیگر تأکید کرده «که انجام آزمایش طبی پیش از ازدواج واجب نیست و دولت مجوزی برای اجبار مردم به آزمایش ندارد جز در صورتی که ترک آزمایش در برخی حالات و زمان‌ها مفسده‌ای مهمی در پی داشته باشد» (محسنی (ره)، ۱۴۲۹، ۲: ۴۸).

۱۴- تفصیل میان انواع ضرر

مرحوم آیت الله در بحث ازدواج اقارب که از نظر طبی باعث بروز بیماری‌های ژنتیکی است، تفصیل داده است. به این بیان که «بیماری موجود در یکی از دو طرف خواهان ازدواج یا موجب ایراد ضرر به جانب مقابل می‌شود، یا به نسل ضرر می‌رساند. در صورت اول ضرر زدن به طرف مقابل جواز ندارد. بلی اگر ضرر ناچیز و فرد سالم پروای ضرر اندک را نداشته باشد، ضرر زدن ایراد ندارد؛ اما اگر ضرر مهلک یا شبه مهلک باشد، باید فرد بیمار ازدواج را ترک کند. چه فرد سالم به ازدواج رضایت داشته باشد یا نداشته باشد و قبول چنین ازدواجی حرام است؛ زیرا القای نفس در هلاکت است. اگر ضرر به نسل باشد، احتیاط لازم این است که تولید مثل واجب نیست» (ر.ک. محسنی (ره)، ۱۴۲۹، ۲: ۴۹).

برخی از دانشمندان اهل سنت ضمن این که مانعی برای انجام آزمایش طبی پیش از ازدواج به خصوص در فرض نگرانی از بیماری‌هایی نمی‌بینند، تصریح نموده‌اند که در صورتی که ظاهر زوجین سلامت بوده و جامعه‌ای که زوجین در آن زندگی می‌کنند، بیماری‌های خطرناک وجود ندارد، نیاز به انجام آزمایش طبی نیست؛ زیرا «اصل سلامت» است. در عین حال لزوم اجرای آزمایش را در صورتی که نشانه‌های از بیماری وجود داشته باشد، انجام آزمایش به منظور پیشگیری از نزاع و اختلافات پس از عقد لازم می‌دانند (جبرین، بی تا، ۱: ۷۶۱۴).

نتیجه‌گیری

آزمایش‌های طبی پیش از ازدواج دارای مزایا و محاسنی است. البته درعین حال ایراداتی نیز دارد، ولی الزامی کردن این نوع آزمایش‌ها از سوی حکومت و نهادهای وابسته حکومتی، جواز شرعی و فقهی ندارد. ولی افراد به اختیار خود می‌توانند، مبادرت به چنین معاینات بکنند. از دیدگاه آیت‌الله محسنی (ره) حکومت حق ندارد مردم را به آزمایش پیش از ازدواج ملزم و مکلف کند. اگر افرادی داوطلبانه اقدام به آزمایش کردند؛ طبیب حق افشای نتایج آزمایش‌ها را ندارد جز در صورتی که آزمایش‌شوندگان از قبل موافقت خود را برای بیان نتیجه و حقیقت اعلام کرده باشند، در غیر این صورت، طبیب حق افشای اسرار طبی و بیان نتیجه آزمایش را ندارد.

منابع

قرآن کریم.

- ۱- تقریب فقه الطیب، (بی تا)، تقریب فقه الطیب، بی جا: بی نا.
- ۲- جبرین، عبدالله بن عبدالرحمن، (بی تا)، الفتاوی الشرعیه فی المسائل الطیبه، بی جا: بی نا.
- ۳- ربیعی، بدر ناصر مشرع، (۱۴۳۵)، المسائل الفقهیه المستجده فی النکاح مع بیان ما اخذ به القانون الكويتی، کویت: وزارت اوقاف و شئون اسلامی.
- ۴- شیرازی، ناصر مکارم، (۱۴۲۹)، احکام پزشکی، قم: انتشارات مدرسه امام علی بن ابیطالب علیه السلام.
- ۵- عفانه، حسام الدین، بن موسی، (۱۴۲۷)، فتاوی یسألونک، قدس فلسطین: مکتبه دندیس.
- ۶- کنعان، احمد محمد، (۱۴۳۱)، الموسوعه الطیبه الفقهیه، بیروت: دارالنفائس.
- ۷- لنگرانی، محمد فاضل، (بی تا)، احکام پزشکان و بیماران، قم: بی نا.
- ۸- محسنی (ره)، محمد آصف، (۱۴۲۹)، الفقه والمسائل الطیبه، قم: بوستان کتاب.
- ۹- مراد، فضل بن عبدالله، (۱۴۳۷)، المقدمه فی فقه المعاصر، بی جا: بی نا.
- ۱۰- منتظری، حسین علی، (۱۴۲۷)، احکام پزشکان، قم: بی نا.
- ۱۱- النفیسه، عبدالرحمن بن حسن، (بی تا)، الفحص الطیبی قبل الزواج ومدی مشروعیته، بی جا: بی نا.